

Bijlage VMBO-GL en TL
2024

tijdvak 1

geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL

Bronnenboekje

bron 1

Een artikel uit de nieuwe Grondwet van 1848:

De overheid moet er onder andere voor zorgen dat er overal in het land genoeg lager onderwijs beschikbaar is.
De overheid mag het niemand verbieden om zelf een school op te richten en onderwijs te geven.

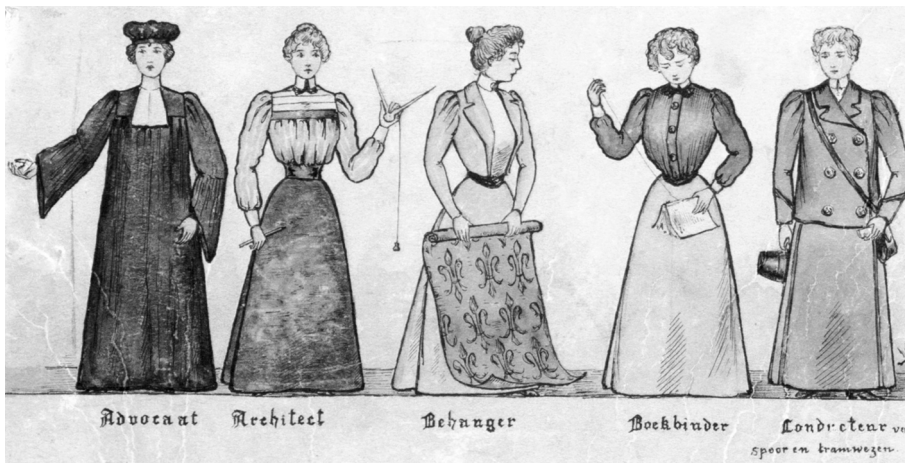
bron 2

Een oproep van een groep politici in Nederland (1889):

Door de industrialisatie worden de arbeiders steeds meer uitgebuit. De arbeiders moeten beter worden beschermd. Daarom eisen wij een werkdag van maximaal acht uren, een verbod op kinderarbeid onder de 14 jaar en een verbod op nachtelijke fabrieksarbeid. Deze maatregelen moeten in wetten worden vastgelegd en de regering moet er vervolgens voor zorgen dat die wetten worden nageleefd.

bron 3

Een tekening met als titel *Enkele beroepen, waarin vrouwen NIET werkzaam zijn, of slechts bij hoge uitzondering* (1898):

Toelichting

Op de tekening staat: advocaat, architect, behanger, boekbinder, conducteur van spoor- en tramwegen.

bron 4

Een herinnering van een Nederlander aan een gebeurtenis tijdens de Eerste Wereldoorlog:

Al die vluchtelingen die na de Duitse inval hier nu naartoe komen, hebben kort geleden dingen gezien en meegemaakt, waar we hier in Nederland niet zo veel van begrijpen. Ze hebben vóór en achter zich granaten zien ontploffen. De kinderen dragen kogels in hun zak, die ze hebben opgeraapt. De vrouwen, die een man of zoon hebben achtergelaten, zijn natuurlijk het meest bezorgd als er berichten van thuis binnenkomen.

bron 5

Een poster gemaakt in opdracht van de regering van Groot-Brittannië (1915):

Toelichting

Onder de poster staat: En wat doe jij?

bron 6

Een prent gemaakt in opdracht van de Duitse regering (1917):

Toelichting

Op de prent staat de tekst:

Welk land is nu eigenlijk militaristisch?

Tussen 1700 en 1914:

- voerde Groot-Brittannië 49 oorlogen
- voerde Pruisen (= een oude naam voor Duitsland) 13 oorlogen
- voerde Frankrijk 35 oorlogen

bron 7

Een tekening uit Nederland:

Toelichting

Op de tekening staat: De eerste vrouw in de Tweede Kamer.

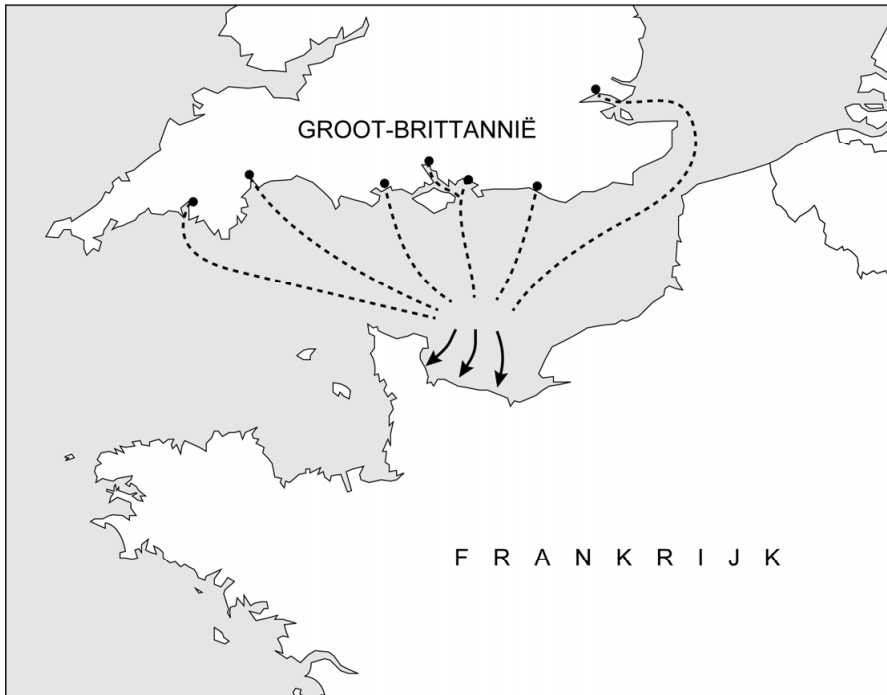
In het midden staat een stembus. De personen rondom de stembus zijn kiezers. De vrouw op de afbeelding is Suze Groeneweg, het eerste vrouwelijke lid van de Tweede Kamer.

bron 8

Hieronder en op de volgende pagina staan in totaal vier kaarten:

kaart 1

Vaarroutes van soldaten naar een landingsgebied in Frankrijk:

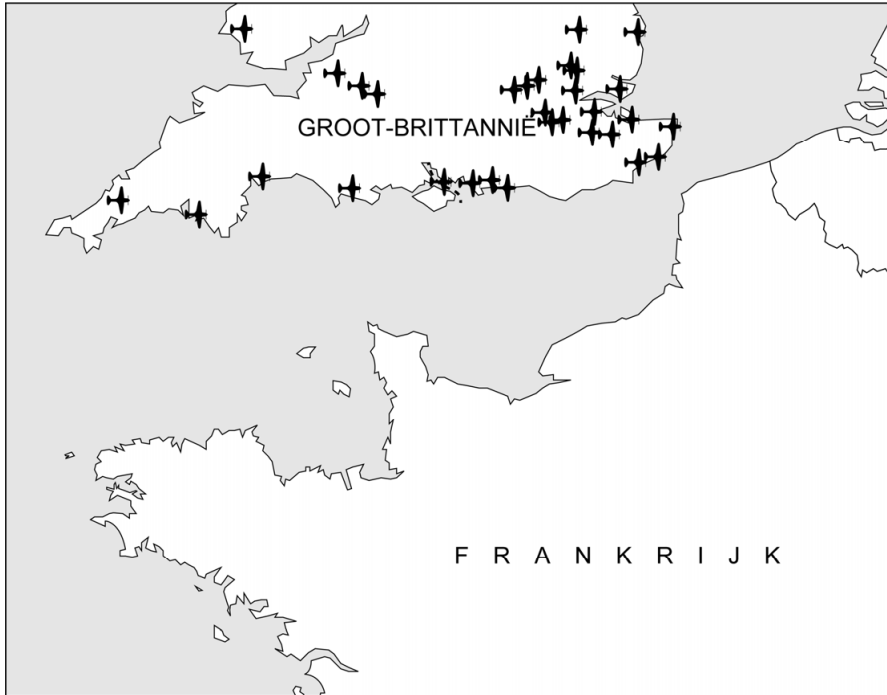
kaart 2

Schepen van het neutrale Nederland, gezonken door aanvallen van Duitse duikboten:

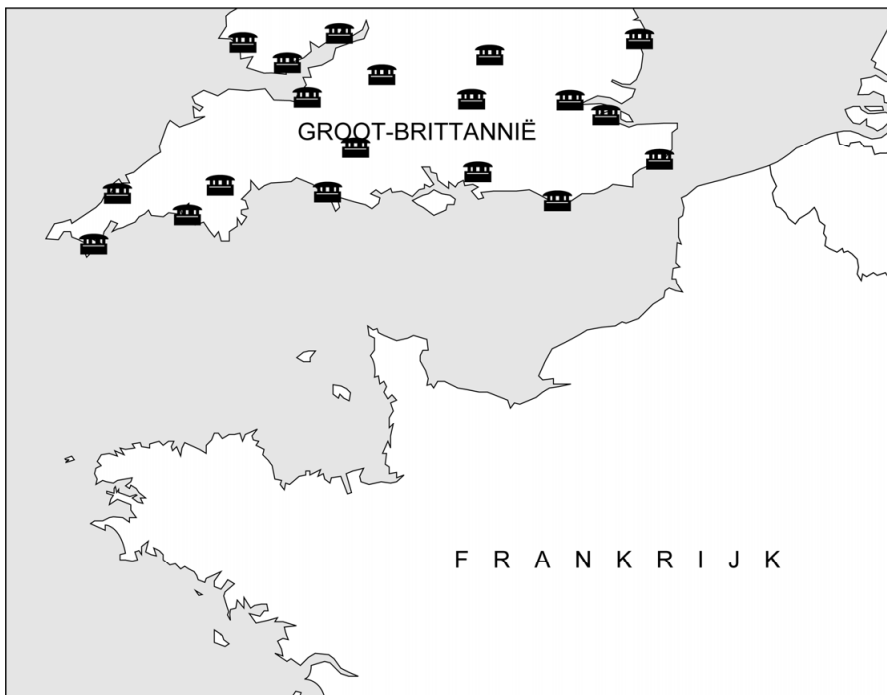
kaart 3

Vliegvelden gebruikt tijdens de Slag om Engeland:

kaart 4

Britse bunkers gebouwd om bescherming te bieden tegen een atoombom:

bron 9

Een briefje in een winkeletalage in Berlijn (1923):

Toelichting

In de etalage hangt een briefje met daarop de volgende tekst:
Wij verkopen niet aan Fransen.

bron 10

Een bericht uit een tijdschrift (1934):

Afgelopen woensdag zijn in Amsterdam rellen uitgebroken uit onvrede over het verlagen van de werkloosheidsuitkeringen. In de dagen daarna groeiden de rellen uit tot een grote opstand onder werkloze arbeiders. Het leger kwam in actie om de opstand neer te slaan.

bron 11

Een propagandaposter uit de Sovjet-Unie (1933):

Toelichting

Op het stuurwiel staat: СССР (een Russische afkorting voor de Sovjet-Unie). Op de vlag staan een hamer en een sikkel.

bron 12

Een politieke tekening uit Groot-Brittannië met als titel *Adolf Hitler voor de spiegel* (1934):

Toelichting

Op de spiegel staat: de mening van het buitenland.

bron 13

Herinnering van een Duitse man (1938):

De Duitse troepen marcheerden Oostenrijk binnen. Op de radio en in het bioscoopjournaal hoorden we Hitler in een toespraak zeggen: "Ik heb mijn geboorteland Oostenrijk naar het Groot-Duitse Rijk geleid." Op school moesten we kaarten tekenen met de nieuwe landsgrenzen, berichten uit kranten knippen en foto's in een map plakken.

bron 14

Hieronder en op de volgende twee pagina's staan in totaal vijf foto's uit de periode 1930-1940.

foto 1

Duitssprekende Tsjechen begroeten Duitse soldaten na de inlijving van hun gebied:

foto 2

Hitler tijdens een nazibijeenkomst:

foto 3

Leiders van de socialisten worden gevangengenomen:

foto 4

Leden van de SA staan voor een Joods warenhuis:

Toelichting

Op de borden staat: Duitsers! Vecht terug! Koop niet bij Joden!

foto 5

Jonge nazi's op een bijeenkomst in Berlijn:

bron 15

Een Amerikaanse propagandaposter (1942):

Toelichting

Op de poster staat: Neem wraak voor 7 december.
De man is een matroos bij de Amerikaanse marine.
Onderin staat een marineschip afgebeeld.

bron 16

Hieronder staan vier herinneringen van Nederlanders aan verschillende momenten tijdens de Tweede Wereldoorlog:

herinnering 1

Nadat er wilde geruchten over de bevrijding van Nederland de ronde deden:

‘Ik hoorde de geruchten toen ik bij de jongerenorganisatie van de NSB aankwam. Ik beschouwde deze zangrepetitie als afscheid en we zongen alle liederen uit ons boek. Sommigen van ons huilden. Diezelfde nacht nog moesten we vluchten uit Amsterdam. Maar we komen terug, dacht ik.’

herinnering 2

Nadat Rotterdam door Duitse vliegtuigen werd gebombardeerd:

‘Hoe lang hadden we gerend? Ik weet het niet. Op een gegeven moment zagen we een huis waar we om water vroegen. De vrouw hield ons een fluitketel voor waar we uit dronken. Ik dacht, ze laat ons drinken uit een fluitketel, geen glas, geen kopje.’

herinnering 3

Nadat Nederland was bezet:

‘Van de Duitsers zagen we die eerste oorlogstijd niet veel. De mensen gingen weer aan het werk, kinderen gingen naar school. Na een paar weken konden we ook weer naar voetbal. Clubs en verenigingen gingen door met hun activiteiten.’

herinnering 4

Nadat voor het eerst grote hoeveelheden mensen moesten onderduiken:

‘Ze zei tegen mij: “Zeg Frits, wij moeten een organisatie oprichten, zodat wij onderduikers kunnen helpen. En ik vind dat jij dat moet doen. Zou het nou zo erg zijn als jij om het leven kwam en er duizenden jongens gered werden?” Daar kon ik niks op zeggen. Wij hebben toen samen een landelijke organisatie opgericht.’

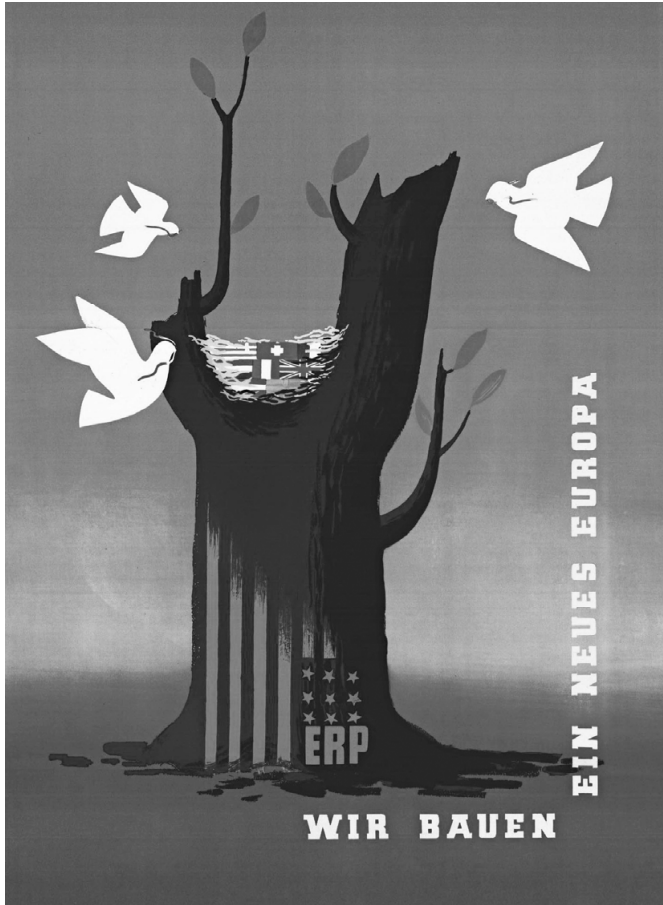
bron 17

Herinnering van een Duitse majoor (1944):

Ik pakte verbaasd mijn verrekijker en zag de horizon letterlijk vollopen met allerlei typen schepen. Het leek mij onmogelijk dat deze enorme vloot bijeengebracht was vanuit Groot-Brittannië zonder dat iemand het gemerkt had. Ik gaf de verrekijker aan de man naast mij en zei: “Hier, kijk jij eens.” Hij: “Mijn God, het is de invasie!”

bron 18

Een poster in Duitsland (1950):

Toelichting

Op de poster staat: ERP, wij bouwen een nieuw Europa.

ERP staat voor Europees herstelprogramma (= Marshallplan).

In het nest is een aantal vlaggen van West-Europese landen te zien. Op de boom is de Amerikaanse vlag te zien.

bron 19

Twee herinneringen over een gebeurtenis in 1956:

herinnering 1

Toen die Russische tanks zo massaal binnenkwamen, had je het gevoel dat alles verloren ging. Het is bijna niet te beschrijven. Wij hebben even de smaak van de vrijheid mogen proeven, maar het is allemaal voor niks geweest.

herinnering 2

Ik herinner me dat er bijna dagelijks vanuit het Westen via luchtballonnen pamfletten over ons land zijn gestrooid. Dus dan verwacht je ook dat het Westen je gaat helpen. Maar dat is niet gebeurd.

bron 20

Een poster in Nederland (1972):

Toelichting

Op de poster staat: Kies de partij die u wilt, maar stem op een vrouw.
Vrouw '72

bron 21

Uit een toespraak van een Amerikaanse president in Berlijn (1987):

En nu kunnen de burgers van de Sovjet-Unie zelf, in beperkte mate, het belang van vrijheid gaan inzien. We horen veel uit Moskou over een nieuw beleid. Enkele politieke gevangenen zijn vrijgelaten. Bepaalde buitenlandse nieuwsuitzendingen worden niet meer geblokkeerd. Sommige economische ondernemingen mogen opereren met een grotere vrijheid van staatscontrole.

Meneer Gorbatsjov, als u vrede zoekt, als u welvaart zoekt voor de Sovjet-Unie en Oost-Europa, als u meer vrijheid zoekt, kom hier naar deze poort. Meneer Gorbatsjov, open deze poort! Sloop deze muur!

bron 22

Uit de troonrede voorgelezen door het staatshoofd (2001):

De Europese samenwerking is op de waarden van vrijheid, democratie en rechtvaardigheid gebaseerd. De euro, die op 1 januari 2002 ons wettig betaalmiddel wordt, is het tastbare resultaat van de wil om Europa politiek, economisch en sociaal te versterken. Het bereiken van deze mijlpaal is een aansporing om de integratie verder te verbreden en te verdiepen.

bron 23

Een herinnering aan een gebeurtenis (2001):

Ik werd wakker door het geluid van sirenes. Er zijn altijd sirenes in onze stad te horen, maar deze keer was het anders. Ik ging rechtop zitten in bed en keek door het raam. Ik zag rook uit de noordelijke toren komen. Ik deed de tv aan en keek naar het nieuws. Toen ging ik naar buiten en zag ik opeens een vliegtuig laag aan komen vliegen richting de zuidelijke toren en zich in het gebouw boren.

bron 24

Hieronder staan vijf fragmenten uit verkiezingsprogramma's van Nederlandse sociaal-democraten tussen 1918 en 2002:

fragment 1

Er is veel te weinig democratie in de Europese Unie. Burgers moeten daarom beter worden betrokken bij de Europese politiek.

fragment 2

Het kiesrecht moet nog meer worden uitgebreid: niet alleen mannen, maar ook vrouwen verdienen het kiesrecht.

fragment 3

In de internationale politiek moeten we goed samenwerken met de nieuwe republiek Indonesië. We moeten hulp bieden aan de vele Nederlanders, die nu uit Indonesië naar Nederland komen.

fragment 4

Nederland is nu na vijf jaar dictatuur weer een rechtsstaat. Dit is een goed moment om onze democratie te versterken.

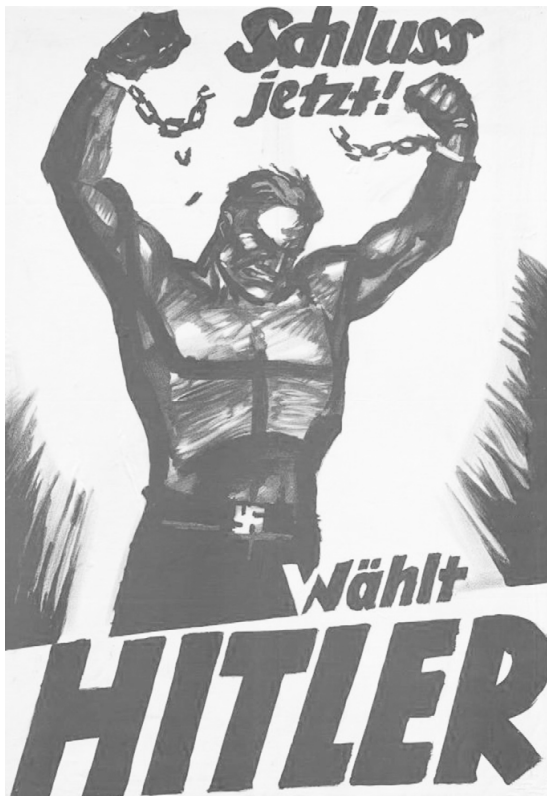
fragment 5

We moeten doorgaan met het sociaal-economisch beleid dat onder de vorige minister-president Drees is gevoerd. Dat heeft veel opgeleverd, zoals de invoering van een ouderdomspensioen voor iedereen.

bron 25

Hieronder en op de volgende drie pagina's staan in totaal vier posters uit Duitsland.

poster 1

Toelichting

Op de poster staat: Genoeg nu! Stem Hitler.

poster 2

Toelichting

Op de poster staat: Europa sterk maken is Duitsland sterk maken.
Het CDU is een Duitse politieke partij. Op de achtergrond is de vlag van de Europese Unie te herkennen.

poster 3

Toelichting

Op de poster staat: DDR. Socialistische staat van de arbeiders en boeren.

poster 4

Toelichting

Op de poster staat: De weg is vrij! De eenheid komt eraan. Wij zijn één volk!

De man links is Gorbatsjov. De man recht is de leider van de BRD.